

ADATOK A KUNSZENTMÁRTONI IPAROSSÁG ÉS AZ EGYHÁZ KAPCSOLATÁHOZ A 18–20. SZÁZADBAN

Az iparosok érdekvédelmi és más fontos funkciókat is betöltő társulásai, a céhek szabályaikban részletesen rögzítették a tagoknak, ill. a céhnek, mint testületnek a vallási életben betöltött szerepét, részvételét a liturgikus cselekményekben. Így volt ez a 18. századot megelőző időkben csakúgy, mint a céhszabályzatok egységsítése utáni korszakban, s a céhek felbomlása után is.

Ennek gyökerei a távoli középkorba, a céhek megalakulásának idejére nyúlnak vissza. Az azonos mesterséget gyakorlók társulásai, a céhek, az érdekvédelem, s az *iparűzés* sokoldalú elősegítése, szabályozása mellett más funkciót is betöltöttek: pl. *közigazgatási, védelmi* és *vallásos* funkciókat is. Számkra most ez utóbbi funkció a fontos.

A céhek kialakulásában nagyon fontos szerepe volt a már előbb létrejött *vallásos társulatoknak*, amelyekről a céhek szervezeti formáikat és – a korszellemnek mindenkor megfelelően – vallásos feladataikat örökölték. A vallásos társulatok mellett még fontos szerep jutott az ugyancsak keresztény alapokon álló különféle *emberbaráti társulatoknak* is.¹ A céhek ilyenformán *mintegy vallásos társulatként is működtek*. Ez sokszor már a nevükben is kifejezésre jutott: pl. *fraternitas pellificum alias beatae Katherinae, vagy fraternitas sutorum alias heatae Viginis, stb.*²

A szepességi városokban pl. a céhek a középkori *Fraternitas Corporis Christi* társulattól eredtek, a kolozsvári mészárosok pedig 1422-ben „Szent Mihály tiszteletére épült szentegyházbéli isteni tisztelet emelése s nagyobb díszvegett alakult *fraternitasból*” iparos testületté alakultak.³

A 14–15. században, a magyarországi céhek megalakulásának idején legelterjedtebbek éppen az említett *Krisztus Teste Társulatok* voltak.⁴ A lőcsei alapszabály pl. kimondta, hogy a társulat kötelességei, feladatai közé tartozik:

1. Isten dicsérete és Krisztus Teste tisztelete,
2. minden csütörtökön (Krisztus emlékezve) énekes szentmise mondása,
3. tag halála esetén közös ima, virrasztás, részvétel a temetésé.

Másutt meg más, alapszabályban is rögzített vallásos célja, feladata is lehetett egy-egy társulatnak.⁵

¹ Katolikus Lexikon 1931. 306.; Wörterbuch des deutschen Aberglaubens III. Berlin, 1930–1931. 1414, 1417.

² PÁSZTOR 1940. 42.

³ Katolikus Lexikon I. 309.; SZÁDECZKY 1913. I. 172.

⁴ PÁSZTOR Lajos 1940. 42.

⁵ PÁSZTOR Lajos 1940. 23–24.



A céhek tagjaikat is kötelezték a fentiek betartására: ünnepen és vasárnapokon kötelesek voltak szentmisén megjelenni, zászlójuk alatt a körmenetben részt venni, erkölcsös élet mellett vallási kötelmeiknek is eleget tenni, a betegek segélyezéséről, ápolásáról gondoskodni, a megholtak lelki üdvéért misét szolgáltatni, s az egyház parancsán alapuló vasárnapi munkaszünetet megtartani.⁶

Összefonódva látjuk tehát a vallásos egyesületek és az emberbaráti társulatok funkcióit.

Az emlegetett 14–15. században a *Krisztus Teste Társulat* mellett egyre inkább elterjedtek a Mária-társulatok, ill. a különböző szentek tiszteletére szervezett egyesületek: Szent Anna, Szent Mihály, Szent Miklós, Szent Borbála stb. tiszteletére alapított társulatok.⁷ Az ekkor létrejövő céhek is választottak maguknak égi pártfogót, patrónust, védőszentet. A reformáció előtti időben azonban, a 16. század előtt tehát, a céhek mesterségek védőszentjei nem állandósultak. Például a szűcsök a következőket tisztelték:

Pesten	–	Sarlós Boldogasszonyt
Nagyszombatban	–	Szent Borbálát,
Eperjesen	–	Szent Katalint,
Debrecenben	–	Szent Andrást,
Segesváron	–	Szent Mihályt,

Ezeknek az ünnepét megtartották, testületileg megülték.

Ugyanígy voltak a szabók:

Eperjesen	–	Szent Zsófiát,
Sopronban	–	Szent Annát,
Budán	–	a Szentlelket,
Pesten	–	Szent Gellértet,
Kolozsváron	–	Mindenszenteket választották védőszentjüknek. ⁸

A 18–19. század iparos védőszentjei – középkori gyökereken – a barokk korszakban állandósultak. Így pl. a kunszentmártoni szabóknak a patrónusa a *Szentháromság* ünnepe (a pünkösd utáni első vasárnap) volt, az ácsok, az asztalosok, a koporsósok, egyszóval famunkások pedig Szent Józsefet tisztelik védőszentjüként. Kultusza különösen a 18. század végétől terjed, de attól kezdve rohamosan.⁹

A világi és egyházi földesurak, a király és a fejedelmek, a városi tanácsok által jóváhagyott céhszabályzatokat Mária Terézia egységesíteni kívánta, miután a 17. századtól kezdve nőtt a király szerepe a privilégiumok adományozásában.¹⁰ A királynő 1761-ben kötelezte a megyéket a régi céhprivilégium beszedésére s egységes szövegű új kiadására. Ezek az új privilégiumok már egységesen megkövetelték a katolikus ünnepek megtartását, az ünnepi misén

⁶ Katolikus Lexikon I. 309–310.; SZÁDECZKY 1913. 216–217.

⁷ PÁSZTOR 1940. 22. skk.

⁸ PÁSZTOR 1940. 44.

⁹ ECSÉDY Ferenc visszaemlékezései, kézirat. Vö.: BÁLINT 1977. 270. Érdemes megjegyezni, hogy Bálint Sándor a szabók patrónusai között nem említi a Szentháromságot.

¹⁰ Néprajzi Lexikon 1977. I. 412. A lexikon azonban a céhek vallásos feladataira nem utal.

és körmeneten való részvételt. „A vallásos érzelmek a 18. századi kézművesek egész életét áthatották” – írja Eperjessy Géza,¹¹ s tegyük hozzá, hogy a liturgikus cselekményekben való aktív részvétel is természetes része, velejárója volt az iparosság, a céhek életének.

Mária Terézia rendeleteit az 1813-as céhrendelet továbbfolytatja. Ennek 29. pontja főleg a céhek vallásos életével foglalkozik. Ez többek között kimondja, hogy a *céh patrónusának* ünnepén és az úrnapi körmenete: még a filiális mes-terek is tartoznak részt venni, csakúgy, mint a kántormiséken.¹² A katolikus városok céhei elvárták a katolikus ünnepek megtartását a nem katolikusoktól is. De nem voltak toleránsabbak a református céhek sem.¹³

A Jászkunság a korabeli Magyarország kevésbé iparosodott vidékei közé tartozott. Az 1848 előtti Jászkunságban 63 céh volt, a Jászságban 23, a Kiskunságban 22, a Nagykunságban 18.¹⁴ Kunszentmárton a maga több szakmát, mesterséget egyesítő egyesült céhével a jobban iparosodott helyek közé tartozott. Egyesült céhében 17 mesterség képviselői ültek: *cothurnarius* (csizmadia), *sartor* (szabó), *textor* (szövő, takács), *pellio* (szűcs), *faber ferrarius* (kovács), *faber serarius* (lakatos), *carpentarius rectius rotarius* (kerékgyártó, bogsnár), *arcularius* (asztalos), *cerdo*(tímár), *sertiarius* (kötélverő), *pileator* (kalapos), *lorarius* (szíjgyártó), *ascarius* (ács) *murarius* (kőműves), *sculptor* (szobrász), *molitor* (molnár). Kunszentmárton a Nagykunságban a legiparosodottabb községnek számított már a 18. század elején is: Kunszentmártonban 29 kézműves élt, ugyanezen időben pedig Karcagon csak 12-t említenek, s mutatnak ki az 1728. évi összeírások.¹⁵

Ökrös József kéziratos feljegyzése a múlt század végéről 28 mestert említ, akik 1765-ben „Czehbeli Privilegiumot” váltottak: csizmadia, szabó, szűcs, takács, kovács és lakatos mester volt köztük. Ezekhez csatlakozott még 24 vidéki mester is. Számuk szaporodtával a kunszentmártoni iparosok 1803-ban *elvállakoztak*. Ekkor a takácsok váltak ki. 1818-ban pedig hat részre oszlottak:

1. csizmadia, tímár,
2. kovács, bogsnár,
3. asztalos, lakatos, szíjgyártó, köteles
4. szűcsök,
5. takácsok,
6. szabók.

Ezek az egy privilégium alatti csoportokra szakadások azt is jelentették, hogy a céh korábbi közös használatú eszközeit, jelvényeit is meg kellett osztani, ill. újat kellett csináltatni.

Az 1803. évi elvállakozáskor pl. Pesten készítették két egyforma *veres zászlót* az öt *processio* részére, a zöldet a takácsok részére „mivel ők különváltak”.

¹¹ EPERJESSY 1967. 110–111.

¹² EPERJESSY 1967. 119.

¹³ EPERJESSY 1967. 110. skk.

¹⁴ KISS 1979. 131.

¹⁵ KISS József 1979. 131.

1828 után pedig a templomi zászlók száma tovább szaporodott. A múlt század 70-es éveiben, a céhek megszűnése utáni években a céhek „annyira megtöltötték a templom belsejét a különféle színű céhzászlókkal, hogy a hátsó padokból a zászlók sokasága miatt nem lehetett a főoltárt látni” – írja Veress János visszaemlékezéseiben.¹⁶

A kunszentmártoni céheknek – s az alábbiakat a szűcs céh fennmaradt irataiból idézem¹⁷ – 1872-ben, a céhek megszűnésének évében a következő vállalási kötelességei voltak:

„A czéhek által teendő szolgálatok leirata, melynek évenként ugyan azon időben kívántatnak:

1. Újévkor nagymisére 6 fáklyás
2. Jézus neve ünnepére (vízkereszt utáni 2. vasárnap) nagy misére vecsernyére 6 fáklyás
3. Nagycsütörtökön nagymisére 6 fáklyás 2 menyezetvivő
4. Nagypénteken nagymisére 6 fáklyás 2 menyezetvivő
5. Nagyszombaton nagymisére 6 fáklyás 2 menyezetvivő, feltámadásra 20 ember: 8 fáklyás, 6 lámpa(vivő) 4 menyezetvivő, 2 nagy gyertya vivő és a feltámadás jelképítő vivő
6. Húsvét napján nagymisére 20 ember, vecsernyére 6
7. Pünkösd napján nagy misére 18 ember vecsernyére 6
8. Úrnapján nagymisére 18 ember vecsernyére 6
9. Sz. Mária neve napján nagy misére, s vecsernyére 6 fáklyás, mely ünnep mindenkor Kisasszony nap utáni vasárnap esik.
10. Karácson éjjelen éjféλι misére 6 fáklyás – napján nagy misére vecsernyére ugyanannyi
11. Az év utolsó estéjén hálaadásra 6 fáklyás
12. Szt. Mártony napján nagymisére vecsernyére 6 fáklyás
13. A farsangi három utolsó napon a szentség előtt térdeplés ily renddel megy: vasárnap fél nyolcztól kezdve nagymise végéig, délután 2 órától 6-ig; hétfőn fél nyolcztól fél tizenkettőig, délután 2-től 6-ig; kedden abban az órákban, mint hétfőn.

A körmenetek (Proszesziók) melyeken a Céhek tisztelegnek, ily renddel következnek:

1. Nagy szombaton feltámadáskor
2. Húsvét napján nagymisekor
3. Márk napján búza szentelésre
4. Keresztjárom héten, három nap: hétfőn, kedden és szerdán
5. Pünkösd napján nagy misekor
6. Úrnapján nagy misekor
7. Sz. Mártony napján, mint egyházunk ünnepén.”

A körmenetek száma tehát ötről hétre nőtt. Ezekben a céhek saját zászlóik alatt vonultak fel, meghatározott rend szerint. Különösen szigorúan vették az

¹⁶ VERESS 1927. 3.

¹⁷ Iratok a Gyalai család hagyatékából, Gyalai Tamás tulajdonában. Felhasználásukat ezúton is köszönöm.

úrnapi körmeneten való részvételt. Ökrös József az írja: „Akik pedi az Úr napi possessiora vagy a” Sz. Mise hallgatásra meg nem jelennek helyes ok nélkül meg büntetettek a templom számára a mester egy font a legény fél font viasz gyertyára. Az inasok elmaradásáért a mesterje büntetődött meg.”

Századunkban az egykori céhek utódjai mellett más testületek, ájtatos és szakmai egyletek is részt vettek az úrnapi körmeneten. 1931-ben pl. a következő rend szerint mentek, amint arról a korabeli újság tudósít:¹⁸ *cserkészek díszszakasza; iskolások; leventék; Iparos és Kereskedőifjak Egyesülete zászlóval; Kunszentmártoni Földművelő Kör zászlóval; Kunszentmártoni Iparoskör és Kereskedők Köre zászlóikkal; Gazdasági Egyesület zászlóval; Kunszentmártoni Katolikus Kör zászlóval s velük az egyesületen kívüli házas és özvegy emberek; Szent Ferenc III. rendje lobogóval; Rózsafüzér Társulatok lobogóikkal; Jézus szíve Társulat lobogóval; római katolikus Nőegylet; Oltáregylet tagjai fehér kendőben és lobogóval; Mária Kongregáció zászlóval és ezen kívül lányok, legények – a pap – előljáróság (mint kegyuraság); az egyházközség vezetői és végül a község lakói.*

A céhek (s természetesen más ájtatos egyesületek, társulatok is) rendszeresen adakoztak a templom, az egyházközség céljaira. Nemcsak gyertyával látták el a templomot, lobogókat, zászlókat és új berendezéseket is vettek. 1792-ben pl. a céh kasszájából az elkészült „új templom székei csináltatására” 35 forintot és 30 krajcárt fizettek; 1794-ben pedig „az akkor hozatott Boldogság Szűz Mária képére” 2 pengő forintot. Nemcsak helybeli célokra, hanem emberbaráti cselekedetekből más városba is adakoztak: 1801-ben pl. Vácra „a némák iskolájára” 2 forintot.

Már 1765-ben, megalakulásuk idején az volt a céh célja, hogy Szent István király tiszteletére oltárt építsenek. „De mivel annak az akkori kisdud templomban hely nem adatott, annak okáért a templomban lévő Szűz Mária tiszteletére emelt Oltárt a szükséges ruházattal, gyertyákkal és más ékességekkel esztendőnként a Czéh Cassájából providiálták (ellátták).”

Évente megtartották a négy kántormisést, a kántorböjtök idején. (A kántorböjt a *ieiunium quatuor temporum* azaz negyedévi böjt félrehallott magyar fordítása.) Ezek időpontja a múlt század végére állandósult. Korabeli feljegyzések szerint „Közönséges Kántor misék szolgáltának mártius 8-án első kántor mise, június 7-ik kántor mise, Szeptember 20-dik, detzember 26-dikán, mindenkor ezeken a napokon szolgáltának.” A kántorböjtöket még századunkban is sokáig megtartották. Az 1920-as években pl. a kunszentmártoni *Katolikus Tudósító* című újság rendszeresen közölte ezek idejét. (Kántorböjtök a 11. századtól vannak, az első nagyböjt első hetének, a második pünkösöd hetének, a harmadik szeptember 14-t és a negyedik a Luca-napot követő hét szerda, péntek és szombati napján.)¹⁹

A kunszentmártoni céhek már a 18. században, de később is, a négy kántormise mellett *Szent István király* (augusztus 20.), *Szent Imre herceg* (novem-

¹⁸ *Kunszentmártoni Katolikus Tudósító VIII/6. 1931. június*

¹⁹ *A Magyar nyelv történeti etimológiai szótára II. 351.; Katolikus Lexikon II. 489.; Néprajzi Lexikon III.; Wörterbuch des deutschen Aberglaubens III. 1930–1931. 115–116.*

ber 5.), *Gyertyaszentelő Boldogasszony* (február 2.) és *Szent Kereszt feltalálása* (május 3.) napjain is úgynevezett *patrónus miséket* szolgáltattak.

Ezekon kívül „az élőkért minden esztendőben 12 kis misét, a *megholta-kért* is ugyan annyit szolgáltattak s mind azokra köteles volt elmenni minden mester ember feleségestül együtt Legényeivel és inásával egyetemben. És az offertorium (felajánlás) alatt az Oltárt körül kerülvén, a Czéh Mester után mindnyájan együl-egyig el mentek keresztet tsókolni és minden mester a Czéhnek költségéből az Offertoriumért tíz garast tett le az Oltárra” – írja Ökrös József. 1815. február 19-én ezt a régi szokást, az oltárkerülést – ahogy akkor ők nevezték: offertoriumot kerülnek – elhagyták. Ezt követően csak a kántormiséket tartották együtt, patrónust külön választottak az elvállalkozott céhes csoportok, s külön tartották meg a patrónus miséket is. (Maga az oltárkerülés nagyon régi szokás, már a 14–15. században is régi szokásként említik, hogy offertoriumkor az oltárhoz járulnak s oda pénzt helyeznek.²⁰)

A kunszentmártoni céhek vallásos jellegű közös eseményeire 1811-ig az úgynevezett *szolgáló mester* hívogatta a céh tagjait, „mert ha halott volt, vagy mise szolgálat, néki házrul-házra kellett járni” a mester embereket értesíteni. 1811-től jött szokásba a századunkig fennmaradt *táblajárás*. A szolgáló mester helyett egy névsorral ellátott táblát vittek sorban egymáshoz a mesterek, amely végül visszajutott az atyamester kezéhez. Ez a táblajárás túlélte Kunszentmártonban a céhes időket, s fennmaradt az ipartestületek idején is.

Kunszentmártonban, de más városokban is, nagyon erős összefonódás volt a céhek és az ájtatos egyesületek között. Az iparosok közül nagyon sokan aktív tagjai voltak a különféle ájtatos társulatoknak, azoknak nemegyszer alapítói, vezetői is az iparosság köréből került ki. Ez tovább erősítette a céhek, majd pedig az ipartestületek vallásos funkcióit.

Az első kunszentmártoni temetkezési egyletet pl., amit jellemző módon *halálcéh*nek ismert a népnyelv, 1843-ban Kiss István szabó, Csík István kerékgyártó, Kiss Flórián szabó, Vincze Mátyás tímár, Kerekes Ádám szabó alakította meg.²¹ Ennek és a későbbi évtizedekben létrejött kunszentmártoni temetkezési egyletnek szervezeti felépítése hasonló volt a céhekéhez, innen is kaphatták a halálcéh nevet. A temetkezési egyletek halottak napján a templomban gyülekeztek, s mise után vonultak ki a temetőbe. A már sokat idézett Ökrös József ezt írja erről: „Az ájtatos menetet emelik a céhek és más társulatok gyászt hirdető fekete lobogóikkal, lámpáikkal, de leginkább buzgó énekléseikkel.”

A francia eredetű élő lelki rózsafüzér társulatát a kunszentmártoni hívek a radnai búcsún ismerték meg, s még ugyanazon 1851–1852. évben meg is alakították. Vezetője, s az ájtatosság ismertetője Ökrös József takács céhmester volt. Az azonban már csak az események véletlen egybeesése, hogy a *takács céh patrónus miséjét Boldog Asszony Fogantatása napján* – ahogy írták –, ismeretebb nevén Szepplőtelen Fogantatáskor (december 8) tartotta, mint az élő lelki rózsafüzér kunszentmártoni társulata. A céhes patrónus miséért a stólát a céhmester, később egy idősebb mester szedte be és vitte el az ünnep regge-

²⁰ PÁSZTOR 1940. 47.

²¹ VERESS 1927. 28.

lén a plébánoshoz. Az alapító Ökrös Józsefen kívül, aki takács volt, más szakmabeli mester is tisztségviselője lett a rózsafüzér társulatnak. 1856. február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony-napján megtartott gyűlésükön pl. „Kiss József takács mestert pénz szedőnek megfogadták 8 váltó forintokért.”²²

A céhek 1872. évi megszüntetése, ipartestületté alakítása után is nagyon sok hagyomány tovább élt. Már csak azért is, mert az első évtizedekben szinte ugyanazok az emberek voltak az ipartestületek vezetői is, mint korábban céhek, a tagokról mos nem is beszélve.

Céhes hagyományait Kunszentmártonban legtöbbször a szabók őrizték meg és őrzik ma is. Egészen a második világháborúig használták mesterségük egykori jelvényeit: zászlókat, fáklyákat, temetési lobogójukat. A szabók temetési lobogója és négy temetési fáklya most a kunszentmártoni múzeum tulajdona, a mai szabók: Ökrös Ferenc, Tigyi Károly és társaik ajándékozták a múzeumnak. Egykor a templomot „eltakaró” számos lobogó és zászló közül csupán néhány érte meg napjainkat, ezeket sem használják már. Így pl. megvan a szűcsök, az ácsok és kerékgyártók megújított zászlója. A régi szűcs céhzászló egészen elrongyolódott, most szintén a múzeum őrzi.

A kunszentmártoni szabók a temetésre és misére táblával hívogattak. A táblát a vezető a névsorral körbeküldte, s az végül visszajutott hozzá. A megjelenés sem a temetésen, sem pedig a misén nem volt kötelező az utóbbi évtizedekben. A céhes időkből ismert büntetéspénznek pedig már az emléke sem él.

A szabók miséjüket pünkösd vasárnap után való első vasárnap, azaz Szentháromság vasárnapján tartják. Ezen a vasárnapon az első mise mindig a szabóké, azaz reggel a 7 órai mise. A misén megjelent mesterek a jobb oldali padsor első szakaszában ültek és ülnek. A misét gyakran ekkor fizetik ki. 1945 előtt a céh nagy kék lobogóját kivitték a szentélybe, s ott állt vele egy mester egészen a mise végéig. A fáklyákat tartó mesterek az oltár mellé álltak.

Zászlójukkal együtt részt vettek a szabók a különféle körmeneteken is. Ám századunkban már nem sorakoztak fel testületileg a zászló alá, hanem koruknak és nemüknek megfelelően beálltak a menetbe.

Bár a szűcsök pl. nem őrizték úgy a hagyományait, mint a szabók, a templomi körmeneteken az ő zászlójuk sem hiányzott a sorból. A szűcsöknél tag halála és temetése idején egy könyv járt körbe, amit mindannyian aláírtak, jelezve ezzel részvételi szándékukat. Az elhunyt mesternek közösen koszorút csináltak.

Végezetül néhány szót kell szólnom még egy mesterségről, amelyik nap mint nap szoros kapcsolatba került az egyházi szertartással, a temetéssel. Ez a mesterség a *koporsós asztalos* mesterség.

A kunszentmártoni koporsós asztalosok ugyanis asztalos munkájuk mellett gyakorlatilag temetkezési vállalkozók is voltak. Nemcsak elkészítették és leszállították a megrendelt koporsót, hanem – miután a mestereknek minden kelléke megvolt hozzá – az inasok és a segédek bevonásával a ravatalt

²² Az élő lelki rózsafüzér lajstroma 1851. A jegyzőkönyvből, amelyet egészen az 1940-es évekig vezettek, nagyon sok jellemző példát lehetne még említeni. A jegyzőkönyv a kunszentmártoni római katolikus plébánia irattárában található.

is ők készítették el. Ehhez az állványtól a falra, ajtóra, tükörrre való drapériáig, gyertyától a keresztig mindent a koporsós asztalos szállított. A koporsós asztalosok életéről és munkájáról részletesen beszámol *Ecsédy Ferenc* még kéziratban lévő visszaemlékezésében, s jóformán csak neki köszönhető, hogy a temetkezésnek ez a formája pontosan ismert előttünk. A századfordulón négy koporsós asztalos volt Kunszentmártonban: Tittel Károly, Oláh András, Cs. Molnár Ferenc és Kiss László.

Nekik és iparos társaiknak, legfőképpen a szabóknak s személy szerint Ökrös Józsefnek köszönhető, hogy az iparosság és az egyházi liturgikus gyakorlat középkori elemeket is őrző kapcsolatának számos eleme fennmaradt. Ezekből kaptunk vázlatos ismertetést.

IRODALOM

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára

1967 *A magyar nyelv történet etimológiai szótára I–III.* Főszerk. BENKŐ Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest.

BÁLINT Sándor

1977 *Ünnepi kalendárium I.* Szent István Társulat, Budapest.

EPERJESSY Géza

1967 *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686–1848.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Katolikus Lexikon

1931 *Katolikus Lexikon.* Szerk. BANGHA Béla I. Budapest.

Kiss József

1979 *A Jászkun Kerület parasztsága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Néprajzi Lexikon Kiadó

1977 *Néprajzi Lexikon I–III.* Főszerk. ORTUTAY Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest.

PÁSZTOR Lajos

1940 *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában.* Budapest.

SZÁDECZKY Lajos

1913 *Iparfejlesztés és a céhek története Magyarországon.* Budapest.

VERESS János

1927 *Régi idők fakult írásai. Különnyomat a Kunszentmártoni Híradó 1927. évi számaiból.* Kunszentmártoni Híradó, Kunszentmárton.

Wörterbuch des deutschen Aberglaubens

1927–1937 *Wörterbuch des deutschen Aberglaubens. I–VIII.* Hg. von Ernst HOFFMANN-KRAYER – Hanns BÄCHTOLD STÄUBLI. Berlin und Leipzig.